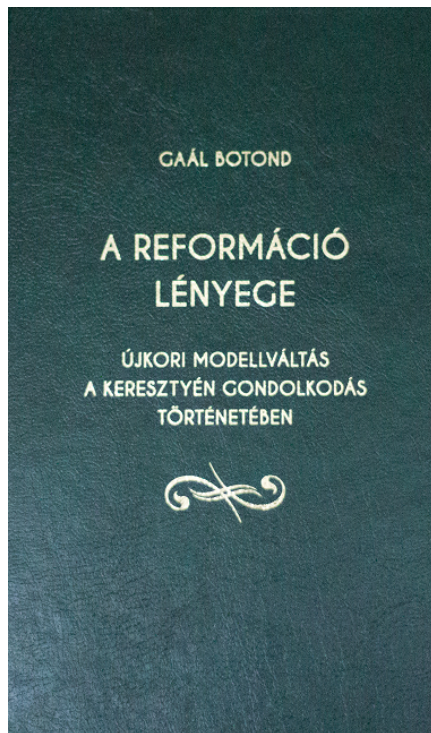

tudományos teljesítmény. Már csak ezért is kíváncsian várjuk a folytatást, amely a szegényről szóló konferencia anyagát fogja közreadni.

Takács Miklós

irodalmár, egyetemi adjunktus,
Debreceni Egyetem

Gaál Botond: A REFORMÁCIÓ LÉNYEGE
Újkori modellváltás a keresztyén gondolkodás történetében
 Debrecen–Nagytemplomi Református Egyházközség
 Karakter 1517 Könyvesbolt és Kávézó,
 Debrecen 2017. 156 oldal

2017-ben, a reformáció emlékére során tartott előadások nagy többsége a reformáció egy-egy jellegzetes eseményével, vonásával, sajátosságával foglalkozott és ritkábban hallhattunk átfogóbb, a reformáció egészével foglalkozó megemlékezések-

ről. Gaál Botond, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem nyugalmazott professzora – 1987-től 2015-ig a Rendszeres Teológiai Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára – tartott ilyen előadást. Látva azt, hogy a mondottak mennyire megragadták hallgatósága figyelmét, elhatározta, hogy egy hosszabb tanulmányban összefoglalja, a reformáció lényegét, miként fogant, miféle gyökerekből táplálkozott, honnan nőtt ki, mi módon szemléljük, és mint illeszkedik az egyetemes és magyar gondolkodás történetébe a félezer évvel ezelőtt megfakadt történelemformáló keresztyén eszme. A tanulmányt tartalmazó zsebkönyv méretű, igen tetszetős kivitelű, képes mellékletet is tartalmazó 156 oldalas könyvecske 2017 őszén jelent meg Debrecenben.

A könyv első része áttekinti, miként ágyazódik be a reformáció a történelembe. Korunk szemlélete szerint a reformáció egyfajta szükségyszerűen bekövetkező történelmi eseményként fogható fel. Ennek

szellemében az egyháztörténészek jó része is úgy tartja, hogy az elfajult egyház visszaalakításáról, „reformálásáról” van szó, amikor is a középkori egyházat vissza akarták vezetni annak ősi formája szerinti életéhez. Mások inkább az eszmei oldalra teszik a hangsúlyt és a reformációban az ész felszabadítását látják a középkori tekintélyek alól. Vannak olyanok is, akik a reformációban a modern szabadság gondolat megszületését és az egyéniség kibontakozását ragadják meg. A politika iránt érzékeny gondolkodók viszont a demokrácia diadálát vélik fölfedezni a 16. századi egyházi átalakulásban. Kötetünk szerzője a keresztyénség kialakulásától kezdve követi az európai szellemi élet fontosabb fejleményeit, bemutatva, miként vált a 15. és 16. századra egyre feszítettebbé a tudományos, erkölcsi és vallási keretrendszer, amelyben aztán a reformáció robbanásszerű változásokhoz vezetett.

Ahogy az első rész vége tárgyalja, az első gyülekezetek nem új vallást gyakoroltak, egyszerűen csak Krisztus-követők voltak. Úgy éltek és munkálkodtak, miként azt Jézustól tanulták. Amikor összegyülekeztek, a természetes étkezésüket tartották úgy, mint Jézus is tette. A régi vallási szokásaikból annyi maradt meg, hogy felmentek Jeruzsálembe és a templom pitvarában imádkoztak. Nem volt szertartásuk, hanem naponként, később a hét első napján magánházaknál megtörték a kenyeret és Krisztus feltámadását ünnepelték. A legnagyobb öröm az

volt számukra, hogy a Szentlélek által a feltámadott és élő Krisztus jelen van közöttük. Hétköznapjaikban pedig a Krisztus-követés magatartása szerint éltek, követve a mindeneket felülhaladó szeretet parancsát. Hit és vallás nem azonosak: a hit a lelki síkon fogalmazódik meg és a vallás a hitnek a társadalom közegében való megnyilvánulása. Már Pál apostol idejében kezdett kialakulni a szervezett gyülekezeti forma, mivel a keresztyénség gyors terjedésével a szükség ezt kívánta. Lassan hatalmas szerveződéssé, tanrendszerré valamint mindent átfogó politikai hatalommá és jogi intézménnyé formálódott.

A könyv második része a teológiának a reformáció lényegét jelentő forradalmi lépésével foglalkozik. Lutherben mindez lelki vívódásai csúcspontján fogalmazódott meg, amikor szembe találta magát élő, mindenható, kegyelmes Istenével, akitől a középkori egyház, mint vallásos intézmény elválasztotta, akivel addig csak az egyház intézményén keresztül érintkezhetett. Luther felismerte, hogy az Isten kegyelmére hagyatkozó, hívő léleknek közvetlen kapcsolata lehet élő Urával. Nincs más közbenjáró, mint Jézus Krisztus. Ezzel lényegében az valósult meg, amit az első keresztyének is átéltek és megélték Jézus jelenlétében. Így az ember élete szabadon engedelmes, boldogan hitvalló szeretet-élet lett: a hitben élő élete. Ez az, ami megváltoztatta az egész világot, s biblikusán új szemléletével az európai embernek

az élethez való bátorságát adta vissza. Mindez hatással volt magyar népünk történelmére is, amely akkoriban csaknem reménytelen helyzetbe került.

Számadást készítve, a könyv a harmadik része a reformáció által érintett négy nagyobb területet veszi sorra. Reformálták mindenekelőtt a keresztyén tanokat, aztán az istentiszteleti életet, az egyház szervezetét és a közéletet. A keresztyén tan reformálásának fő eleme a Szentírás mindenek fölötti jellegének hangsúlyozása, de vannak további fontos szempontok is. Az istentisztelet központi elemévé az igehirdetés vált, visszahozták a gyülekezeti éneklést és a szertartás nyelvét a nemzeti nyelvet tették. Míg a római egyház felülről lefelé szerveződő, a protestáns egyházak fordított szerveződésűek. Követve a bibliai leírást, a gyülekezet tisztségviselőket választhat, amelyek között a legmagasabb a presbiteri rang, s mint kormányzó testület pedig a presbitérium áll a legmagasabb szinten. A presbitérium ugyanis a gyülekezetet képviselve választhatja meg a magasabb egyházi tisztségekre alkalmas személyeket és dönthet az egyház egésze életének szabályozásáról. Ami a közéletet illeti, az ünnepi istentiszteletet és az „élet istentiszteletét”, a munkát, a közösséget végzett fáradozást a reformáció hívei nagyon szorosán összekapcsolták. Kissé sarkítva, azt vallották, hogy az istentisztelettel egyenrangú szolgálat a becsületes munka és az önzetlen szolgálat. Így az ün-

nepi és a hétköznapi istentisztelet kölcsönösen és elválaszthatatlanul összefüggött. Ha baj volt a munkával, akkor annak az embernek a vasárnapi istentisztelete sem volt rendben, s ha az ünnepi istentiszteletet valaki nem vette komolyan, annak a hétköznapi erkölcsi élete is kívánnivalókat hagyott maga után.

A könyv negyedik része a debreceni reformátoroknak a magyar kultúrában betöltött szerepével foglalkozik. Nevezetesen a magyar nemzeti nyelv és a latin nemzetközi tudományos nyelvezet tanrendi szerepéről van szó. A nagy kollégiumok falai között a magyar és a latin nyelvet egyaránt használták. Ennek a kettős erőfeszítésnek hallatlanul fontos szerepe volt számunkra. Először is magyar nyelven szólalt meg Isten igéje, magyarul énekelhették a zsoltárokat, a teljes magyar nyelvű Bibliát tulajdonképpen a nép „kezébe adták”, így azt kell mondanunk, hogy az ősi református iskoláinkban Károlyi Gáspár és Szenczi Molnár Albert nyelvezete volt a teremtő magyar gondolatok forrása. A magyar nyelvűség nagy szerepet játszott a magyar irodalom kialakulásában. Ugyanakkor a kollégiumaink híresei voltak arról is, hogy diákjaik nagyon jól megtanultak latinul, és amikor nyugati egyetemekre mentek tanulni, a tudományos eredményeket hamar megértették és el is sajátíthatták. A magyar nyelv a nemzethez kötötte őket, a latin pedig Európához. Ezáltal a természettudományokat és a nyugati műveltség sok más elemét

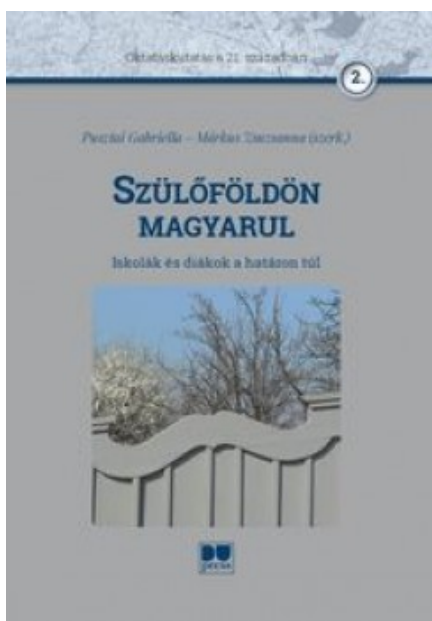
igen hamar átültethették a magyar oktatási rendszerbe. Nem véletlen, hogy az első magyar természettudósok mind református papok voltak, sőt a hazai természettudósok második és harmadik nemzedéke is kapcsolatban volt a nagy református kollégiumokkal. 1577-ben adták ki az első magyar nyelvű aritmetikát Debrecenben, amely majdnem száz évig tankönyvül szolgált az egész ország számára. Ezek csak kiraga-

dott példák a könyvben felsoroltak közül, melyekre méltán lehet büszke Debrecen, amely a magyar művelődés történetében évszázadokon keresztül hazánk szellemi fővárosa volt.

Végh László

fizikus, ny. tud. főmunkatárs,
MTA ATOMKI, Debrecen

Szülőföldön magyarul: Iskolák és diákok a határon túl
Pusztai Gabriella és Márkus Zsuzsanna (szerk.)
Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 334 oldal

A kötet az *Oktatáskutatás a 21. században* című sorozat 2. kötete. 19 terjedelmes írást tartalmaz 23 szerző tollából; középpontjában a határon túli iskolák, a magyar

nyelv, az oktatás állnak. 8 határon túli intézmény (a nagyváradi Emanuel Egyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, az Újvidéki Egyetem, a Román Oktatási Minisztérium, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Regionális Tudományos Társaság, Szabadka) 12 szerzővel képviselteti magát, míg 4 hazai intézmény (a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, az Eszterházy Károly Egyetem, az MTA Társadalomtudományi Központ) 11 kutatójának munkája gazdagítja a szerzői választékot.

A határon túli négy nagy régióban (Kárpátalja, Erdély, Felvidék, Délvidék) közismerten rendkívül bonyolult a magyar nyelvű oktatás helyzete, a felmerült nehézségekre adott válaszkísérletek úgyszintén. A *Szülőföldön magyarul* ezt a képletet